

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

ТКАЧЕНКО ВІКТОРІЯ ІВАНІВНА

УДК 373:8(477)(09)«1959/2013»(043.3)

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ШКІЛЬНОЇ МОВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ
(1959 – 2013 рр.)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Комунальному вищому навчальному закладі «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент
Примакова Віталія Володимирівна,
Комунальний вищий навчальний заклад
«Херсонська академія неперервної освіти»
Херсонської обласної ради,
професор кафедри теорії й методики виховання,
психології та інклюзивної освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Товканець Ганна Василівна,
Мукачівський державний університет,
завідувач кафедри теорії та методики
початкової освіти;

кандидат педагогічних наук
Кутова Світлана Олександрівна,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
старший викладач кафедри
української мови та літератури.

Захист відбудеться 28 лютого 2019 року о 13-00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий 28 січня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Янкович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Ухвалення Концепції Нової української школи, у якій серед ключових компетентностей для життя визначено спілкування рідною й іноземними мовами, зумовлює посилення уваги педагогічних працівників до мовної освіти. Її провідними завданнями стають відродження та збереження рідної мови, формування культури українського мовлення, що полягає передусім у вільному володінні нею, шанобливому ставленні, культивуванні мови як потужного складника самобутності нації, народу, держави. Водночас у зв'язку з євроінтеграційними процесами істотного значення набуває опанування іноземними мовами. Отже, виникає потреба в удосконаленні змісту шкільної мовної освіти як базового компонента розвитку особистості, що через навчання мовам забезпечує розвиток комунікативної компетентності учня та зорієнтована на формування всебічно розвиненого, конкурентоспроможного, патріотично налаштованого, мобільного громадянина України зі стійкою мотивацією до вивчення мов.

Положення про неперервний розвиток і вдосконалення мовної освіти як складника освітньої політики держави закладено в численних нормативно-правових документах, серед яких: Концепція мовної освіти (2004 р., 2005 р.), Концепція мовної освіти 11-річної школи «Українська мова як рідна» (2011 р.), «Стратегія розвитку освіти України: початок ХХІ століття» (2012 р.), Закон «Про засади державної мовної політики» (2012 р.), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013 р.), Закон України «Про освіту» (2017 р.). Ці законодавчі акти зорієнтовані на підвищення рівня сформованості мовної і мовленнєвої культури населення України, зокрема й учнівської молоді.

В умовах освітніх нововведень виправданою є увага до досліджень розвитку освіти в історичній ретроспективі. Зокрема, заслуговує на вивчення генеза мовної освіти України у другій половині ХХ – поч. ХХІ ст. У цей час був обґрунтований лінгводидактичний підхід до студіювання мов, робилися спроби комунікативного спрямування їх навчання, упроваджувалися перспективні форми позакласної роботи (гуртки, тематичні вечори, міні- та моновистави). Звичайно, водночас із позитивними існували й негативні тенденції: заідеологізований зміст шкільної мовної освіти, нівелювання ролі рідної мови у вихованні особистості тощо. Середина ХХ ст. фактично стала кульмінацією жорсткої регламентації освітньої галузі, тотальної ідеологізації змісту мовної освіти, політики зросійщення, що поширювалася і на сферу гуманітарних дисциплін, адже мала потужний вплив на формування світогляду особистості.

Відображення досвіду реалізації перспективних форм, методів, засобів мовної освіти, а також подолання негативних явищ у вивченні мов становить інтерес для науковців, педагогічних працівників, оскільки дає змогу ефективно формувати ключові компетентності учнів у Новій українській школі.

Проблеми розвитку шкільної мовної освіти є предметом дослідження філософів, філологів, психолінгвістів, педагогів. Вагомий вплив на її генезу здійснили класики педагогіки, а саме: Я. Коменський, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші. Історико-педагогічні аспекти розвитку гуманітарної освіти в наукових працях висвітлювали сучасні вчені: Л. Березівська, В. Кузьменко, С. Ніколаєнко, В. Примакова, Н. Слюсаренко, О. Сухомлинська, О. Янкович та інші.

Стратегічні завдання розбудови вітчизняної освіти, пов'язані з євроінтеграційним вектором політики нашої країни, проаналізували в наукових публікаціях В. Кремень, В. Огнев'юк, М. Пантюк, А. Степанюк, Г. Товканець та інші. Теоретичне обґрунтування проблем мовної освіти репрезентовано в роботах О. Біляєва, Є. Голобородько, С. Кутової, В. Мельничайка, М. Пентилюк, Л. Рожило та інших.

Питання розвитку іншомовної освіти в Україні досліджують Л. Кравчук, О. Мисечко, А. Рацул, В. Редько, Л. Щерба та інші. Проблеми професійної підготовки майбутніх учителів-філологів та їх фахового й особистісного розвитку впродовж професійного життя висвітлено в працях О. Горошкіної, О. Копусь, А. Никітіна, О. Семенов, І. Хом'як та інших.

Аналіз джерельної бази засвідчив, що розвиток шкільної мовної освіти в Україні як окрему наукову проблему комплексно й системно у визначених хронологічних межах розглянуто ще не було. З огляду на зазначене актуальність нашого дослідження зумовлена в *науково-теоретичному* аспекті необхідністю визначення провідних тенденцій розвитку шкільної мовної освіти в Україні в контексті перманентних змін; у *соціально-практичному* – потребою в аналізі історико-педагогічного напрямку генези мовної освіти у школах України для його осмислення та реактуалізації в процесі модернізації освіти.

Дослідження проблеми розвитку шкільної мовної освіти в Україні й узагальнення історико-педагогічного досвіду її розбудови протягом досліджуваного періоду дало змогу виявити низку **суперечностей** між:

- потребою держави і суспільства в модернізації шкільної мовної освіти, здатної забезпечити сформованість мобільних, комунікативно компетентних здобувачів освіти, що володіють кількома мовами, та повільними недостатньо ефективними зрушеннями у вирішенні цього завдання;

- визнанням педагогічною наукою та освітянами-практиками недосконалості змісту і підходів до забезпечення якісної шкільної мовної освіти та нестачею ґрунтовних розробок щодо оптимізації навчання мовам у закладах загальної середньої освіти;

- посиленням інтересу до генези шкільної мовної освіти в Україні у ретроспективі та відсутністю цілісного історико-педагогічного дослідження її розвитку періоду з другої половини ХХ до початку ХХІ століття.

Виявлені суперечності підтверджують необхідність теоретичного узагальнення окреслених питань та потребу в ретельному аналізі проблеми розвитку шкільної мовної освіти в Україні в історичній ретроспективі.

Отже, недостатня розробленість наукової проблеми, її актуальність, наявність суперечностей і необхідність їх розв'язання зумовили вибір теми дослідження **«Тенденції розвитку шкільної мовної освіти в Україні (1959–2013 рр.)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради «Історико-педагогічні аспекти розвитку неперервної освіти в Україні та зарубіжжі» (державний реєстраційний номер 0115U002891). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Комунального вищого навчального закладу

«Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради (протокол № 2 від 19.03.2015 року) і погоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 26.04.2016 року).

Об'єкт дослідження – шкільна мовна освіта в Україні.

Предмет дослідження – розвиток шкільної мовної освіти в Україні (1959–2013 рр.).

Мета дослідження: виявити тенденції розвитку шкільної мовної освіти в Україні у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. та окреслити напрями урахування ідей конструктивного досвіду при проектуванні стратегічних орієнтирів вдосконалення сучасної освіти.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. На основі аналізу джерельної бази з'ясувати стан розроблення досліджуваної проблеми в педагогічній науці та уточнити понятійний апарат.

2. Обґрунтувати періодизацію розвитку шкільної мовної освіти в Україні (1959–2013 рр.) та визначити провідні тенденції виокремлених періодів.

3. Виявити чинники розвитку шкільної мовної освіти та ефективні форми, методи й прийоми навчання мов.

4. З'ясувати можливості екстраполяції ідей конструктивного досвіду в сучасній шкільній мовній освіті.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період 1959–2013 рр., коли відбувалися зміни в освітній системі, зокрема шкільній мовній освіті, спрямовані на розвиток УРСР та оновлення освітньої системи після визнання незалежності України.

Нижня хронологічна межа – 1959 рік – пов'язана з прийняттям Верховною Радою УРСР Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР», Постанови «Про політехнічне навчання у середній школі і задачі викладання іноземних мов» (1959 р.), що зумовили розроблення оновлених програм з мовних дисциплін, створення кабінетів іноземних мов з акцентом на використання технічних засобів навчання, збереження російсько-українського паритету в загальноосвітній школі, де обов'язковим було вивчення російської мови.

Верхню хронологічну межу пов'язуємо з прийняттям 2013 р. Указу Президента України № 344/2013 «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.», що орієнтує на посилення уваги до розвитку мовної шкільної освіти, вивчення державної та іноземних мов; Постанови Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» (в частині базової середньої освіти, впровадженій із 1 вересня 2013 р.), відповідно до положень якої було суттєво трансформовано освітню галузь «Мовна освіта» та акцентовано увагу на формуванні комунікативної компетентності під час вивчення української та іноземних мов.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети й завдань використано комплекс методів: пошуково-бібліографічний (для систематизації джерельної бази: архівних матеріалів, нормативних документів, науково-педагогічної, методичної літератури, періодичної преси); порівняльно-зіставний (для відстеження й

порівняння поглядів науковців, що досліджували проблему розвитку шкільної мовної освіти в Україні); предметно-хронологічної ретроспекції (для обґрунтування етапів розвитку шкільної мовної освіти в Україні, що дало змогу проаналізувати генезу шкільної мовної освіти); понятійно-термінологічний (для уточнення значення окремих педагогічних понять, що були предметом дослідження); проблемно-прогностичний (для визначення перспектив подальшого розвитку шкільної мовної освіти в Україні).

Джерельну базу дослідження становлять:

1. Законодавчо-нормативні документи, що визначали стратегію розвитку шкільної мовної освіти на території України: Збірники наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР, Інформаційні збірники Міністерства освіти України, урядові постанови, накази, нормативні акти України, навчальні плани і програми.

2. Архівні матеріали, що допомогли доповнити історичну картину подій і явищ, із фондів Центрального державного архіву вищих органів влади й управління України (ЦДАВО), (Фонд Р – 166); Державного архіву Миколаївської області (Фонд Р – 91, Фонд Р – 2871).

3. Монографії, дисертації й автореферати дисертацій; періодична преса аналізованого періоду: «Дивослово», збірник наукових праць «Проблеми сучасного підручника», «Іноземні мови в навчальних закладах», «Мовознавство», «Педагогічний альманах», «Педагогіка», «Педагогіка і психологія», «Радянська Україна», «Українська мова в школі», «Українська мова і література в школі», «Шлях освіти».

4. Ресурси мережі Internet, у яких прослідковується стан мовної освіти в школах України на різних етапах розвитку.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що *вперше* в історико-педагогічній науці:

– *розглянуто й комплексно досліджено* науково-педагогічну проблему розвитку шкільної мовної освіти в Україні в 1959–2013 рр. та виявлено його провідні тенденції: (позитивні: оновлення нормативно-правової бази розвитку мовної освіти, обґрунтування як провідних принципів демократизації та гуманізації освіти; поступова фундаменталізація змісту мовної освіти та лінгводидактики; системна робота із забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу; постійний пошук шляхів оптимізації процесу якісного навчання мов); (негативні: ідеологізація та регламентація змісту шкільної мовної освіти; тривале зросійщення української школи; незадовільна матеріально-технічна база шкіл; формальне впровадження перспективних форм роботи (мовних конкурсів, соціальних проектів), недостатня аргументованість нововведень);

– *обґрунтовано* періодизацію розвитку шкільної мовної освіти в Україні з 1959 р. до 2013 р.: I період (1959–1990 рр.) – ідеологічно-спрямований: 1 субперіод (1959–1983 рр.) – продуктивно-пошуковий; 2 субперіод (1984–1990 рр.) – реформувально-творчий. II період (1991–2013 рр.) – національно-спрямований: 1 субперіод (1991–2001 рр.) – відновлювально-трансформаційний; 2 субперіод (2002–2013 рр.) – модернізаційно-інтеграційний;

– *виявлено* чинники, що впливали на траєкторію розвитку вітчизняної шкільної мовної освіти: зовнішні (суспільно-політичні, соціально-економічні, соціокультурні, ідеологічні, етнічні) та внутрішні (науково-педагогічні, парадигмальні, освітньо-реформувальні, організаційні);

– *визначено* перспективні форми (уроки на природі, інтегративні курси, мовні гуртки, міні- та моновистави, фільми мовою оригіналу), методи (проблемний, продуктивно-творчий, тести; стилістичний експеримент, редагування, аудіовізуальний, сугестопедичний); прийоми (конструктивні, трансформаційні, коментоване письмо, мнемотехніка, швидкочитання) навчання мов;

– *окреслено* можливості реалізації позитивних ідей розвитку мовної освіти в сучасній українській школі (розроблення варіативних програм для поглибленого вивчення української та інших мов; відновлення практики проведення уроків із немовних предметів іноземною мовою, листування з носіями іншої мови, видання шкільної газети, інтерв'ю з відомими людьми, участь у соціальних проектах, застосування асоціативних методів, кодограм для ознайомлення учнів з історією української мови).

У процесі дослідження *уточнено* сутність понять «шкільна мовна освіта», «розвиток шкільної мовної освіти», «тенденції розвитку шкільної мовної освіти в Україні».

Подальшого розвитку набули підходи до визначення й обґрунтування періодизації розвитку мовної освіти.

До наукового обігу введено маловідомі документи і відомості щодо розвитку шкільної мовної освіти в Україні (1959–2013 рр.), що базуються на архівних матеріалах ЦДАВО (ф. Р-166), Державного архіву Миколаївської області (ф. Р-91, Р-2817).

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розробленні авторської навчальної програми спецкурсу «Мовна освіта у школах України (1959–2013 рр.)» та методичних рекомендацій до неї, що були використані вчителями-філологами в закладах загальної середньої освіти, на курсах підвищення кваліфікації та під час самоосвіти. Теоретичні результати й висновки дослідження можуть бути застосовані для вирішення наукових і практичних завдань української шкільної мовної освіти; подальших наукових розвідок з історії педагогіки; розширення, доповнення й оновлення змісту навчальних дисциплін «Історія педагогіки», «Педагогіка». «Методика навчання української мови»; результати дослідження можуть стати базисом для пошукової діяльності студентів, магістрантів, аспірантів із проблем розвитку мовної освіти в Україні.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 228 від 10.05.2018 р.), КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» (довідка № 01-23/286 від 14.05.2018 р.), Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 688-1/01 від 11.06.2018 р.), Херсонської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 41 (довідка № 107/03-09 від 23.05.2018 р.), Херсонської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 28 ім. О. С. Пушкіна (довідка № 02-05/225 від 26.06.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати дослідження, представлені в дисертації, отримано самостійно. У статті, опублікованій у

співавторстві [5], особистий внесок здобувача полягає в здійсненні аналізу науково-педагогічної літератури, уточненні ролі вчителя в навчанні мовам й обґрунтуванні виховної ролі вивчення мови. У науковій праці, опублікованій у співавторстві [7], особистий внесок здобувача полягає в аналізі розвитку змісту мовної освіти в умовах полікультурного середовища.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження представлено на науково-практичних конференціях, семінарах і педагогічних читаннях, зокрема: **міжнародних:** «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін» (Суми, 2015), «Розвиток сучасної освіти: теорія, практика, інновації» (Київ, 2016), «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: Щоб у серці жила Батьківщина» (Луцьк, 2016), «Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика» (Харків, 2017), «Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції» (Мукачево, 2017), «Макаренківська концепція підготовки вчителів в контексті вітчизняних та світових тенденцій розвитку педагогічної освіти» (Полтава, 2018); **всеукраїнських:** «Теоретико-методологічні основи розвитку освіти і управління навчальними закладами» (Херсон, 2015), «Педагогічна персоналістика: теорія, історія, освіта і практика, присвячена 160-річчю від дня народження С. Русової» (Івано-Франківськ, 2016), «Минуле і сучасність: Херсонщина. Таврія. Каховка» (Херсон, 2016), «Літературний дивосвіт краян-ювілярів» (Миколаїв, 2016), «Педагогічна практика як перша ланка практичного засвоєння педагогічної професії (до 95-річчя Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії)» (Хмельницький, 2016), «Патріотична особистість: упровадження інноваційних технологій навчання і виховання» (Миколаїв, 2016), «STEM-освіта як шлях до інноваційного розвитку національної освіти» (Херсон, 2017), «Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управління навчальними закладами» (Херсон, 2017), «Роль дитячої книги у формуванні гармонійно розвиненої особистості» (Херсон, 2017), «Інноваційні підходи до створення здоров'язберезувального освітнього середовища: досвід, реалії, перспективи» (Херсон, 2017), «Педагогіка вищої школи: стратегія, перспективи розвитку, передовий досвід» (Полтава, 2017), «Підготовка вчителя нової української школи: проблеми та шляхи їх вирішення» (Хмельницький, 2017), «Підготовка педагогічних кадрів до роботи з різними категоріями дітей: виклики та можливості» (Хмельницький, 2017).

Основний зміст дисертації відображено в 21 публікації, з яких: 7 статей, опублікованих у збірниках наукових праць, що входять до переліку фахових видань України, 2 статті в іноземних наукових періодичних виданнях, 1 науково-методична стаття, 1 навчальна програма спецкурсу, методичні рекомендації, 10 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (411 позицій, з них 73 – архівні матеріали), 7 додатків. Повний обсяг дисертації – 278 сторінок, з них 187 – основного тексту. Роботу ілюстровано 8 таблицями та 2 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і стан дослідження проблеми; визначено її зв'язок із науковими програмами, планами й темами; конкретизовано об'єкт, предмет, мету, завдання, методи; окреслено хронологічні межі; сформульовано наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію й упровадження; зазначено публікації автора, структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі «Теоретичні аспекти розвитку мовної освіти в Україні»** на основі джерельної бази визначено стан розроблення досліджуваного питання в педагогічній науці; уточнено понятійно-термінологічний апарат; виявлено чинники та виокремлено періодизацію розвитку шкільної мовної освіти в Україні в період 1959–2013 років.

Дефінітивний аналіз дав змогу уточнити сутність ключових понять проблеми дослідження: «мова», «мовна освіта», «розвиток», «тенденція» – і сформулювати визначення «шкільна мовна освіта», «розвиток шкільної мовної освіти», «тенденції розвитку шкільної мовної освіти в Україні». Тракуємо шкільну мовну освіту як процес і результат цілеспрямованої освітньої діяльності, зорієнтованої на забезпечення сформованості комунікативної компетентності учня засобами мовленнєвої взаємодії впродовж навчання в закладі загальної середньої освіти. Діяльність з удосконалення набутої в школі компетентності має характер неперервності та регулюється суспільним замовленням.

Розвиток шкільної мовної освіти розглядаємо як тривалий, відкритий динамічний процес, що є закономірним результатом еволюції мети, завдань, структури, змісту, принципів і підходів, форм і методів, прийомів і засобів, котрі надають системі можливостей переходити з одного якісного рівня на інший. Цей перехід фактично і віддзеркалює генезу системи, що досліджується.

Тенденції розвитку шкільної мовної освіти розуміємо як основні напрями, що характеризують сукупність змін у розбудові зазначеного освітнього вектору та досягненні належного рівня мовної компетентності учнів у закладах загальної середньої освіти в Україні.

Базисом дослідження стали нормативно-правові документи, на основі яких схарактеризовано розвиток шкільної мовної освіти в Україні аналізованого періоду; архівні джерела, тогочасні підручники й навчально-методичні посібники, що висвітлювали особливості вивчення мов в Україні. Використано: архівні матеріали; Збірники наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР та більш пізні Інформаційні збірники й коментарі Міністерства освіти і науки України; дисертації, автореферати, монографії, посібники, підручники, наукові статті, публікації в періодичній пресі.

На основі аналізу джерельної бази визначено критерії періодизації розвитку шкільної мовної освіти в Україні (1959–2013 рр.), якими є зміни в таких показниках: нормативно-правова база, мовна політика; освітні реформи; завдання і зміст мовної шкільної освіти; розподіл шкіл за мовами навчання; навчально-методичне забезпечення (підручники, посібники для вчителів тощо); форми, методи, засоби навчання мовам; забезпечення шкіл кваліфікованими вчителями мовних дисциплін. Відповідно до аналізу змін у зазначених показниках обґрунтовано періодизацію

розвитку шкільної мовної освіти в Україні у період із 1959 до 2013 рр., що репрезентована у двох якісно відмінних періодах, поділених на субперіоди:

I період (1959-1990 рр.) – ідеологічно-спрямований: 1 субперіод (1959–1983 рр.) – продуктивно-пошуковий; 2 субперіод (1984–1990 рр.) – реформувально-творчий.

II період (1991–2013 рр.) – національно-спрямований: 1 субперіод (1991–2001 рр.) – відновлювально-трансформаційний; 2 субперіод (2002–2013 рр.) – модернізаційно-інтеграційний.

Досліджуючи зазначену проблему в широких хронологічних межах (1959–2013 рр.), ми виявили чинники, що впливали на траєкторію розвитку шкільної мовної освіти. До них відносимо зовнішні (суспільно-політичні, соціально-економічні, соціокультурні, етнічні) та внутрішні (науково-педагогічні, парадигмальні, освітньо-реформувальні, організаційні).

У другому розділі «Розвиток шкільної мовної освіти в Україні (1959–2013 рр.)» розглянуто тенденції розвитку шкільної мовної освіти в Україні у визначених хронологічних межах: позитивні (сприяли удосконаленню шкільної мовної освіти) й негативні (гальмували розбудову шкільної мовної освіти); окреслено можливості врахування конструктивного досвіду для вдосконалення сучасної освітньої галузі.

Перший період (1959–1990 рр.) – ідеологічно-спрямований – характеризувався змінами в нормативно-правовій базі, поступовим удосконаленням змісту мовної освіти й оновленням навчально-методичного забезпечення, плановим підходом до розв'язання проблем забезпечення шкіл кваліфікованими кадрами. Особливості періоду – ідеологізація змісту освіти, пріоритет знаннєвої освітньої парадигми, зросійщення мовної освіти.

Для продуктивно-пошукового субперіоду характерним був пошук оптимальних шляхів розбудови шкільної мовної освіти, що відбувався досить повільно через брак досконалих планів і програм, недостатню розробленість змісту і нестачу висококваліфікованих учителів.

Вивчення мов в Українській РСР упродовж 60-80-х років ХХ століття характеризувалося домінуванням політики зросійщення, що детермінувало поступове збільшення кількості шкіл з російською мовою навчання. Тільки за першу п'ятирічку періоду україномовних шкіл зменшилося на 1725. Водночас російськомовних збільшилося на 484. Вагомою передумовою цього стало ухвалення Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР», у якому мовна стаття містила положення про обов'язковість вивчення російської мови для всіх учнів, українську вони могли вивчати за бажанням батьків.

З виникненням у 70-х роках минулого століття лінгводидактики (наукового напрямку, що досліджував загальнодидактичні засади, на яких будується навчання мови), актуалізувався процес оновлення програм, підручників, зміст яких будувався на теоретичному підґрунті. Уперше концепцію навчальних методів запропонували І. Лернер і М. Скаткін. Замість репродуктивних методів навчання мови вчителі почали активніше застосовувати проблемно-пошукові, евристичні, дослідницькі методи.

У реформувально-творчий субперіод шкільна мовна освіта зазнала змін, зумовлених реформуванням системи освіти, що стало черговим кроком до перегляду й укладання нових програм із вивчення мов, навчальних планів, видання підручників, посібників. Тепер шкільне навчання починалося з шести років. Вчені актуалізували теоретичні розроблення, надаючи розвитку шкільної мовної освіти наукового підґрунтя. Упродовж десятиріччя лінгводидакти обґрунтували перші класифікації методів навчання мовам (М. Успенський, М. Пентилюк та ін.).

Найпоширенішими методами вивчення мов у тогочасних школах стали такі: зіставлення (відкрите і приховане міжмовне) як провідний метод у вивченні мов; пізнавальні: пояснювально-ілюстративний, евристичний, проблемний, пошуковий, дослідницький; тренувальні: імітаційний, репродуктивний, оперативний і продуктивно творчий; контрольні-оперативні та контрольні-комунікативні: диктанти, перекази, тести; спеціальні: асоціативні, методи роботи над текстом (спостереження над мовою, стилістичний експеримент, редагування, стилістичне конструювання, стилістичний аналіз); свідомо-порівняльний, аудіовізуальний, сугестопедичний, емоційно-смысловий.

Наприкінці 80-х років ХХ століття було ухвалено Закон УРСР «Про мови», де гарантувався вільний розвиток мов та забезпечувалося створення умов для вивчення та вільного володіння ними. Зазначене стало передумовами потужних змін і в розвитку вітчизняної мовної освіти.

Другий період – національно-спрямований (1991–2013 рр.), характеризувався на тлі проголошення незалежності України окреслено новий вектор у розвитку мовної освіти, що надавав українській мові пріоритетного статусу як державної та передбачав курс на поступовий перехід освітніх закладів на навчання українською мовою. Для оптимізації опанування мовою створювалися спеціальні курси для вчителів та учнів.

Особливостями періоду було визнано тяжіння до полікультурної освіти, посилення українознавчого компонента як основного складника змісту національно орієнтованої освіти. Поліпшувалася робота з підвищення кваліфікації вчителів-філологів в інститутах післядипломної освіти.

Відновлювально-трансформаційний субперіод означено розробленням нових навчальних планів і програм, зумовлених посиленням українознавчого аспекту навчання мовам. Надавалася можливість вивчення, використання і розвитку мов національних меншин з обов'язковим вивченням державної мови. Водночас більше уваги приділялося розвитку мовлення учнів, особистісно-зорієнтованому навчанню, реалізації персоніфікованого і діяльнісного підходів до навчання мов. Методи вивчення мов доповнено експериментальними методиками: система укрупнення навчальних одиниць (Л. Скуратівський, О. Біляєв, В. Пономаренко), система модульно-розвивального навчання (А. Фурман).

У модернізаційно-інтеграційний субперіод взято курс на удосконалення шкільної мовної освіти в умовах переходу шкіл на 12-річне навчання. Одна з центральних подій – запровадження ЗНО для випускників загальноосвітніх шкіл.

Оновлено технології: проектної діяльності, розвитку цілісного мислення, критичного мислення, дистанційного навчання, інформаційно-комунікаційні, інтерактивні, кейс-стаді, комп'ютерна лінгводидактика. Орієнтація на європейський

освітній простір стала стимулом для вивчення іноземних мов. Пожвавилася діяльність позашкільних і приватних центрів з вивчення іноземних мов засобами спеціальних інтенсивних методик. У школах модернізаційні процеси відбувалися повільніше. Цікавими, корисними і результативними стали уроки з інтегрованих курсів з поєднанням навчального матеріалу з іноземної мови та таких дисциплін: трудове навчання, образотворче мистецтво, фізична культура, технології.

Результатом дослідження проблеми стали рекомендації щодо ідей конструктивного досвіду та можливостей їх врахування при проектуванні стратегічних напрямів удосконалення сучасної освітньої галузі. Зокрема, це стосується оновлення навчальних планів і програм, у яких було б ураховано нові вимоги до вивчення мов, наступність у викладенні матеріалу, поєднання опанування двох мов учнями, організація курсів і центрів з вивчення мов, участь у роботі мовних таборів, застосування ефективних технологій, різноманіття електронних навчально-інформаційних ресурсів; диференціація навчального змісту за рівнями складності, що надасть можливості розподілу навчального навантаження відповідно до здібностей учнів.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено ретроспективний аналіз проблеми розвитку шкільної мовної освіти в Україні (1959–2013 рр.). Його результати дали підстави з'ясувати, що науковці знаходяться в постійному пошуку шляхів удосконалення навчання мов у школах України.

1. У роботі визначено понятійно-термінологічний апарат дослідження, зокрема уточнено контент понять: «мова», «мовна освіта», «розвиток», «тенденція», що дало змогу трактувати шкільну мовну освіту як процес і результат цілеспрямованої освітньої діяльності, зорієнтованої на забезпечення сформованості комунікативної компетентності школярів засобами організації мовленнєвої діяльності впродовж навчання в закладі загальної середньої освіти. Діяльність з удосконалення набутої в школі комунікативної компетентності має характер неперервності та регулюється суспільним замовленням.

Розвиток шкільної мовної освіти розглядаємо як тривалий, відкритий, динамічний процес, що є закономірним результатом еволюції мети, завдань, структури, змісту, принципів і підходів, форм і методів, прийомів і засобів, котрі надають шкільній мовній освіті можливостей переходити з одного якісного рівня на інший. Цей перехід фактично і віддзеркалює розвиток шкільної мовної освіти, що досліджується.

Тенденції розвитку шкільної мовної освіти розуміємо як основні напрями, що характеризують сукупність змін у розбудові зазначеного освітнього вектору та досягнення належного рівня мовної компетентності учнів у закладах загальної середньої освіти в Україні.

2. На основі аналізу нормативно-правових документів, архівних фондів і джерельної бази обґрунтовано періодизацію розвитку шкільної мовної освіти в Україні 1959–2013 рр.:

I період (1959–1990 рр.) – ідеологічно-спрямований: 1 субперіод (1959–1983 рр.) – продуктивно-пошуковий; 2 субперіод (1984–1990 рр.) – реформувально-творчий.

II період (1991–2013 рр.) – національно-спрямований: 1 субперіод (1991–2001 рр.) – відновлювально-трансформаційний; 2 субперіод (2002–2013 рр.) – модернізаційно-інтеграційний.

Окреслено загальні позитивні тенденції розвитку шкільної мовної освіти в Україні (1959–2013 рр.), до яких віднесено: оновлення нормативно-правової бази розвитку мовної освіти, поступова фундаменталізація змісту мовної освіти та лінгводидактики; системна робота із забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу; спроби оптимізації освітнього процесу для більш інтенсивного та якісного навчання мов. Негативними тенденціями всього періоду визначено незадовільне матеріально-технічне забезпечення шкіл; брак кваліфікованих учителів мовних предметів.

I ідеологічно-спрямований період (1959–1990 рр.) вирізнявся позитивними тенденціями: пошук ефективних форм і методів навчання мовам в умовах уніфікації і планового розвитку українського суспільства у складі СРСР; періодичне оновлення навчально-методичного забезпечення викладання мовних дисциплін як наслідок освітніх нововведень.

Негативними тенденціями визначено: пріоритет політики зросійщення; ідеологізація, регламентація та уніфікація змісту шкільної мовної освіти; уповільнення розвитку змісту і навчально-методичного забезпечення через брак уваги до української мови і мовної освіти.

II національно-спрямований період (1991–2013 рр.) характеризувався позитивними тенденціями: поступовою українізацією освіти і суспільства в умовах проголошення незалежності України; включенням народознавчого і українознавчого компонентів у зміст шкільної мовної освіти України; обґрунтування як провідних принципів демократизації та гуманізації освіти; акцентом на розвиток іншомовної компетентності здобувачів освіти в умовах євроінтеграції; посиленням комунікативного спрямування мовної та іншомовної освіти.

Негативними тенденціями визначено: недостатню розробленість змісту мовної освіти, незадовільне матеріально-технічне забезпечення, низький рівень володіння іноземними мовами учнів; інтенсивне поширення деструктивних явищ.

3. Опрацювання нормативно-правової бази, архівних джерел, науково-педагогічної літератури дало змогу виявити чинники впливу на розвиток шкільної мовної освіти в Україні. До них відносимо зовнішні (суспільно-політичні, соціально-економічні, соціокультурні, етнічні) та внутрішні (науково-педагогічні, парадигмальні, освітньо-реформувальні, організаційні).

У результаті дослідження було виявлено ефективні форми, методи, прийоми, які застосовувалися на уроках мови учителями на різних етапах розвитку шкільної мовної освіти України:

– форми: уроки на природі, інтегративні курси, мовні гуртки, міні- та моновістави, проведення уроків з немовних предметів іноземною мовою, листування з носіями іншої мови, видання шкільної газети, інтерв'ю з відомими людьми, участь у соціальних проєктах;

– методи: зіставлення (відкрите і приховане міжмовне) як провідний метод у вивченні мов; пізнавальні: пояснювально-ілюстративний; евристичний, проблемний, пошуковий, дослідницький; тренувальні: імітаційний, репродуктивний, оперативний і продуктивно-творчий; контрольні-оперативні та контрольні-комунікативні: диктанти, перекази, тести; спеціальні: асоціативні, методи роботи над текстом (спостереження над мовою, стилістичний експеримент, редагування, стилістичне конструювання, стилістичний аналіз); свідомо-порівняльний, аудіовізуальний, сугестопедичний, емоційно-смісловий асоціативні методи, кодограми для ознайомлення учнів з історією української мови;

– прийоми: аналітичні, конструктивні, підстановчі, трансформаційні; мовленнєві ситуації, випереджальне навчання, коментоване письмо, мнемотехніка, техніки швидко читання; навчання мовних предметів.

4. Використання досвіду минулого у сфері розвитку шкільної мовної освіти може стати основою для вдосконалення шкільної мовної освіти в Україні.

Конструктивними кроками вважаємо: укладання варіативних програм для поглибленого вивчення української та інших мов; створення сприятливих умов для професійного розвитку вчителів-філологів; розроблення системи стимулів для запобігання професійному вигоранню педагогів.

Перспективними напрямками розвитку сучасної шкільної мовної освіти з урахуванням ідей історичного досвіду є реалізація:

– форм (уроки на природі, інтегративні курси, мовні гуртки, факультативи, міні-та моновистави, перегляд фільмів і читання літератури мовою оригіналу);

– методів (пізнавальні, тренувальні, спеціальні, контрольні-комунікативні);

– прийомів (конструктивні, випереджальне навчання, коментоване письмо, мнемотехніка, техніки швидкочитання) навчання.

Ефективними є також використання асоціативних методів, кодограм для ознайомлення учнів з історією української мови, проведення уроків з немовних предметів іноземною мовою, листування з носіями іншої мови, участь у соціальних проектах, комп'ютерна лінгводидактика тощо.

Орієнтація на європейський освітній простір стала стимулом щодо вивчення іноземних мов. У цьому контексті доцільним є створення електронних навчально-інформаційних ресурсів, що містять необхідну навчально-методичну інформацію, тренувальні вправи, навчальні ігри, словники тощо.

Нині активно застосовуються педагогічні ідеї, що визнано пріоритетами Нової української школи: принцип дитиноцентризму, педагогіка партнерства, співробітництва, презумпція талановитості, визнання унікальності кожної особистості, інтегроване навчання тощо. Усі окреслені пріоритети було екстрапольовано в сучасну освіту та модернізовано відповідно до запиту.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми й засвідчує доцільність подальшого вивчення питання розвитку шкільної мовної освіти в Україні у таких напрямках: розвиток шкільної мовної освіти поза хронологічними межами нашого дослідження; розвиток комунікативної компетентності здобувачів освіти в умовах реалізації Концепції Нової української школи; специфіка організації шкільної іншомовної освіти; розвиток мовної освіти в

країнах Європи, світу. Ці питання вважаємо перспективними для подальшого розгляду.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Ткаченко В. І. Створення підручника з української мови в період 20-50-х років ХХ століття. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін.* Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. Випуск 33. С. 310–315.

2. Ткаченко В. І. Полікультурна освіта на пострадянському етапі вивчення мов у школах України. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін.* Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. Випуск 34. С. 95–100.

3. Ткаченко В. І. Стан вивчення мов на початку 60-х років ХХ століття в УРСР. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін.* Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2018. Випуск 37. С. 302–308.

4. Ткаченко В. І. Стан мовної освіти у школах УРСР повоєнного періоду. *Наукові записки / Ред. кол. В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін.* Випуск 167. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018. С. 221–225.

5. Примакова В. В., Ткаченко В. І. Роль мовної освіти в розвитку особистості. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць / ред. кол. В. В. Кузьменко (голова) та ін.* Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2018. Випуск. 38. С. 17–21.

6. Ткаченко В. Розвиток мовної освіти в школах України (80-ті роки ХХ століття). *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіката психологія»: зб. наук. пр. / Ред. кол.: Товканець Г. В. (гол. ред.) та ін.* Мукачево: Вид-во МДУ, 2018. Випуск 1 (7). С. 61–65.

7. Tkachenko V., Prymakova V. Language Education in Multicultural Dimension *Journal of Advocacy, Research and Education*, 2017, 4(3): 168–171.

8. Tkachenko V. Status of studying foreign languages in Ukraine in the post-soviet period. *Scientific letters of academic society of Michal Baludanky. Slovakia.* № 5. 2017. P. 130–132.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

9. Ткаченко В. І. Навчальна програма спецкурсу «Мовна освіта у школах України (1959-2013 рр.)». Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. 19 с.

10. Ткаченко В. І. Навчально-методичні рекомендації «Мовна освіта у школах України (1959-2013 рр.)». Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. 29 с.

11. Ткаченко В. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій при вивченні гуманітарних дисциплін у загальноосвітній школі. *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*, 3 грудня 2015 року: у 4 ч. Суми: видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2015. Ч. 3. С. 167–170.

12. Ткаченко В. І. Гуманістичний підхід до розвитку комунікативних компетенцій школярів. *Теоретико-методологічні основи розвитку освіти і управління навчальними закладами: матеріали I Всеукраїнської науково-методичної веб-конференції* (23 грудня 2015 року, м. Херсон): в 2 ч. / за ред. Кузьменка В. В., Слюсаренко Н. В. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. Ч. II. С. 150–154.

13. Ткаченко В. Мовна картина світу у міжкультурному просторі. *Розвиток сучасної освіти: теорія, практика, інновації: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф.*, Київ, 25-26 лютого 2016 р. К.: Міленіум, 2016. С. 94–95.

14. Ткаченко В. І. Василь Сухомлинський про роль мовної освіти у формуванні ідеї Вітчизни у школярів. *Збірник матеріалів IX Міжнародної науково-практичної конференції і XXIII Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: Щоб у серці жила Батьківщина»* (15-16 вересня 2016 року) / упорядн. О. В. Сухомлинської, П. С. Олешка. Луцьк: Надстир'я, 2016. С. 251–255.

15. Ткаченко В. І. Мовна освіта на Півдні України в II половині ХХ ст. *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної краєзнавчої конференції «Минуле і сучасність: Херсонщина. Таврія. Каховка»* (16-17 вересня 2016 р.) / Упоряд. М. В. Гончар. Каховка-Херсон: Гілея, 2016. С. 162–163.

16. Ткаченко В. Внесок Спиридона Черкасенка у розвиток мовної освіти. *Літературний дивосвіт краян-ювілярів: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Миколаїв, 22-23 вересня 2016 року). Миколаїв: ОППО, 2016. С. 67–69.

17. Ткаченко В. І. Українознавче спрямування в шкільній мовній освіті. *Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управління навчальними закладами: матеріали II Всеукраїнської (з міжнародною участю) науково-методичної конференції* (18 листопада 2016 року, м. Херсон): в 2ч. / за ред. Кузьменка В. В., Слюсаренко Н. В. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. Ч. II. С. 160–162.

18. Ткаченко В. І. Вектори розвитку освіти на початку ХХІ століття. *«Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика»: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції* (11 квітня 2017 р.). Харк. нац. пед. ун-т. імені Г. С. Сковороди. Х.: «Стиль-Издат», 2017. С. 85–87.

19. Ткаченко В. І. Використання нових освітніх технологій під час навчання іноземним мовам. *Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції*, 26-27 жовтня 2017 р., Мукачєво / Ред. кол. Т. Д. Щербан (гол. ред.) та ін. Мукачєво: Вид-во МДУ, 2017. С. 404–406.

20. Ткаченко В. І. Гра як засіб навчання і виховання. XVII міжнародна конференція *«Макаренківська концепція підготовки вчителів в контексті*

вітчизняних та світових тенденцій розвитку педагогічної освіти» (13–14 березня 2018 року, м. Полтава) / за ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава, 2018. С. 166–168.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

21. Ткаченко В. Історія розвитку поняття «полікультурна освіта». *Науковий пошук молодих: збірник статей аспірантів та магістрантів*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. Випуск 1. С. 183–189.

АНОТАЦІЯ

Ткаченко В. І. Тенденції розвитку шкільної мовної освіти в Україні (1959-2013 рр.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2019.

У дисертації висвітлено розвиток шкільної мовної освіти в Україні (1959–2013 рр.) на основі опрацювання різнопланової джерельної бази. Уточнено значення базових і ключових понять проблеми. Обґрунтовано періодизацію розвитку шкільної мовної освіти в Україні з 1959 р. до 2013 р. з двома періодами і субперіодами: 1 період (1959–1990 рр.) – ідеологічно-спрямований: 1 субперіод (1959–1983 рр.) – продуктивно-пошуковий; 2 субперіод (1984–1990 рр.) – реформувально-творчий; 2 період (1991–2013 рр.) – національно-спрямований: 1 субперіод (1991–2001 рр.) – відновлювально-трансформаційний; 2 субперіод (2002–2013 рр.) – модернізаційно-інтеграційний. Визначено провідні тенденції кожного субперіоду та перспективні форми, методи, прийоми навчання мов. Виявлено шляхи реактуалізації і застосування ідей конструктивного історико-педагогічного досвіду в сучасній українській школі.

Ключові слова: мовна освіта, шкільна мовна освіта, розвиток шкільної мовної освіти, тенденції розвитку, періодизація, українська та іноземні мови.

АННОТАЦИЯ

Ткаченко В. И. Тенденции развития школьного языкового образования в Украине (1959-2013 гг.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2019.

В диссертации отражено развитие школьного языкового образования в Украине (1959–2013 гг.) на основе изучения разноплановой базы источников. Уточнено значение базовых понятий. Обоснованно периодизацию развития школьного языкового образования в Украине с 1959 г. до 2013 г. с двумя периодами и субпериодами: 1 период (1959–1990 гг.) – идеологически-направленный: 1 субпериод (1959–1983 гг.) – продуктивно-поисковый; 2 субпериод (1984–1990 гг.) – реформационно-творческий. 2 период (1991–2013 гг.) – национально-направленный 1 субпериод (1991–2001 гг.) – восстановительно-трансформационный; 2 субпериод

(2002–2013 гг.) – модернизационно-интеграционный. Определены основные тенденции каждого субпериода и перспективные формы, методы, приемы обучения языкам.. Выявлены пути реактуализации и применения идей конструктивного историко-педагогического опыта в современной украинской школе.

Ключевые слова: языковое образование, школьное языковое образование, развитие школьного языкового образования, тенденции развития, периодизация, украинский и иностранные языки.

SUMMARY

Tkachenko V. Trends in the development of school language education in Ukraine (1959-2013). – Manuscript.

Thesis for the Candidate Degree in Pedagogy, speciality 13.00.01 – General Pedagogy and History of Pedagogy. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2019.

In the dissertation drawing on legislative and normative documents, archival materials, monograph books, theses, author's summaries and periodicals is examines the development of school language education in Ukraine (1959-2013). The author outlines the conceptual apparatus of the problem of the development of school language education in Ukraine, specifies the content of key concepts: language, language education, development, trend. That made it possible to define “school language education” as a process and result of purposeful educational activity focuses on ensuring the formation student's communicative competence by means of linguistic, speech and socio-cultural activities during training in institution of general secondary education.

The author considers the development of school language education as an open dynamic process, caused by the evolution of goals, objectives, structure, content, principles and approaches, forms and methods, techniques and means that enable school language education to move from one qualitative level to another. This transition actually reflects its evolving nature.

Trends in the development of school language education are the main directions that characterize the combination of changes in the evolution of this educational vector and the achievement of the appropriate level of students' language competence in institutions of general secondary education in Ukraine during the investigated period.

The criteria for the periodization of the development of school language education in Ukraine (1959-2013) are the changes in indicators: legal framework, language policy; educational reforms; purpose, objectives and content of school language education; the distribution of schools by language of instruction; teaching and methodological support (textbooks, manuals for teachers, etc.); forms, methods, means of teaching languages; providing schools with qualified teachers of linguistic disciplines.

The thesis justifies the periodization of the development of school language education in Ukraine from 1959 to 2013 with two periods and subperiods: the 1st period (1959-1990) is ideologically directed: the 1st subperiod (1959-1983) – productive-search; the 2nd subperiod (1984-1990 years) – reforming-creative. The 2nd period (1991-2013) – nationally directed: the 1st subperiod (1991-2001) – renewable and transformational; the 2nd subperiod (2002-2013) – modernization and integration. The main trends of each period are determined.

The first period (1959-1990) – ideologically directed – was characterized by changes in the legal framework, the gradual improvement of the content of language education and updating of teaching and methodological support, a planned approach to solving problems of providing schools with skilled personnel. Specific features of the period are ideologization of the content of education, the priority of the knowledge educational paradigm, Russification of language education.

The second period (1991-2013) – nationally directed – against the background of the proclamation of Ukraine's independence, a new vector has been outlined in the development of language education, which gave the Ukrainian language a priority status as a state language and predicted the gradual transition of educational institutions into Ukrainian language of instruction. Special courses were created for teachers and students for optimization of learning language.

The specific features of the period were: preferring to multicultural education, the strengthening of the Ukrainian-speaking component as the main component of the content of nationally oriented education. Work on the improvement of the skills of teachers of philology in institutes of postgraduate education was upgrade.

The general positive trends of the development of school language education in Ukraine (1959-2013) are outlined: the updating of the legal framework for the development of language education; the gradual fundamentalization of the content of language education and methodology of language teaching; systematic work on providing skilled personnel potential; attempts to optimize the educational process for more intensive and high quality language learning. Negative tendencies of the whole period were characterized by unsatisfactory material and technical support of schools; lack of qualified teachers of language subjects.

The ways of realization and application of constructive historical and pedagogical experience on the problem in the modern educational process are revealed and the possibilities of realization of positive ideas of the development of language education in modern Ukrainian school are outlined.

The practical significance of the results of the study is that its results are set out in the curriculum of the special course “Language Education in Schools of Ukraine (1959-2013)” and methodical recommendations for it. Theoretical results and conclusions of the research can be used for solving scientific and practical tasks of reforming Ukrainian school language education; further scientific research on the history of pedagogy; expansion, additions and updating of content of educational disciplines “Pedagogy”, “History of pedagogy”, “Methodology of teaching Ukrainian language”; development of programs of special courses on the history of education in Ukraine in the system of training and continuing education of teachers of Ukrainian and foreign languages; writing textbooks and manuals on the history of pedagogy; the results of the study can become the basis for the search activity of students, graduates, postgraduates on the history of the development of school language education in Ukraine.

Key words: language education, school language education, development of school language education, trends of development, periodization, Ukrainian and foreign languages.

Підписано до друку 14.01.2019 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. №01/19/2-3

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013 р.
ФОП Осадца Ю.В.